

Курмангалеева
Ж.

Жалған

12+

Жанна Курмангалеева

Жалған

«ЛитРес: Самиздат»

2020

Курмангалеева Ж. Е.

Жалған / Ж. Е. Курмангалеева — «ЛитРес: Самиздат», 2020

Көшпенділердің ұлы хандар мен батырлар туралы аңыздары мол. Алайда аңыздарда қалмаған, бірақ шексіз дала жазықтың есінде сақталғандар туралы тарих үндемейді.

© Курмангалеева Ж. Е., 2020

© ЛитРес: Самиздат, 2020

Содержание

Кіріспе бөлім	6
Тарау I	7
Тарау II	11
Тарау III	16
Конец ознакомительного фрагмента.	18

Жанна Курмангалеева

Жалған

Әжеме арналады

Кіріспе бөлім

Даламыз кең екен. Ұшы-қиыры жоқ сахара, жел, ойнап жүріп, жеңіл шөпті майыстырады. Биік мәңгі көгінде бұлт будақтайды, өз долы тоқтаусыз тасқындағы кескініне сүйсініп та жерінді байқап қарап, жазықтың үстінен жас сұлу ай туды, алыстан күңгірт таулар көрінеді. Қайда қарасаң да, далада өмірдің тынысы естіледі. Жер бетінің үстінде ақсұнқар шарықтайды, суда балық шалпылдап жүр, балдыр-балғын арасында тышқан іздеп, қарсақ жылтылдайды, шегірткелер түнгі әнін салып тұр. Жайлауда жылқылар кісініп бағылап жүр.

Бұл құлақ үшін игі дыбысты естіп, бала қуана айқалай қалды. Өзен адамдарға бағыттады, енді аман қалады. Кішкентай адам көрпеге оралған жүгінді, бала қалжыраған қолдан сусып шығып кетпес үшін, мықтылау ұстап алды. Жалаң жаралы аяқ қайта жолға шықты, жұмып алайын деген алғыр көзі әр қозғалды шығарып салады.

Жылы киіз пен бағанағы жаман түс туралы ойлап, ұл бала рақаттанып есінді. Түсінде жұлысып тұрған қасқырларды көрді. Тісі қалай ақсиды!.. Қорқап қалды. Анашым ше? Ал да, балам, қойларды бағып бар. Әлі күн де шыққан жоқ, ал ол мінекей. Өзендегі суды жалап, қойлар маңырайды. Үлкен жылы бөрік маңдайына жылжып түсті. Екпіндей оны көзінен алып тастап, бала табанын қытықтайтын қорқынышты сезді. Біреу жақындап тұр. Қасқыр ма? Әлде басқа дала тұрушы? Мүмкін, адам?..

Бірдеңе кішкене, лас, ұзын шашымен, биік ну шөптен шыға келді. Бала, оның құрдасы сияқты. Кішкене бақташы үндемей таңғалып тұра қалды.

Бала, ақсап, оған жақынырақ келді. Сол кезде ер бала оның қолындағы оралған көрпені көрді. Қашқын бұны оған үнсіз бере салды. Бақташы бала бағынып көрпені алды да, төмен қарап, аң-таң аузын ашып қалды. Бөпе. Оянып, сәби көрпесінде қыбыжықтай да жылай бастады. Оның бірдеме айтқанын күтіп, ұл бала қонағына қарады. Ол ше, ентігіп дем алып, бетінен шашын алып тастады. Қазір ғана бақташы бұл – қыз бала екендігін байқады.

Қараңғы тартқан жерін бояп, далаға жарық қаптап кетті. Қыз баланың алдында көлеңкесі түсті. Ол көкжиектен ақырын шығатын күнге қарай бұрылды.

Қыз бала теңселіп барып, кенет жығылып түсті. Ұл бала оны шынтағынан ұстап алды. Ақырында есін жинап алып, ол айғайлап жіберді:

– Энеке-е! Папа-а, тез, мұнда келіңдер!

Тарау I

– Мен оның жон терісін сойып аламын! Оны маған арқанмен сүйретіп әкеледі! Бұл Сел-саяк өз сөздеріне жауап беруге үйренеді.

Бас иіп, Саткын ерсілі-қарсылы айғайлап жүретін, өз айқайынан одан әрі ашуланатын манапты үндемей тындап отырды. Әшекейлі жібекпен киінген саудагер абыржып аяғын астына басып отырды. Саткын бұл шудың айыпкерге табалап қарады. Дегенмен, манапқа ұнамайтын сөзді ысқыртайтын қыз туралы жаңалықтың оны солай дүрліктіретінін ол қалай біле алар еді?

– Жауызды есіркедім, туған баламдай ардақтап өсірдім, жаулардан аман сақтадым... Қамшы оған сабақ болады, ендігәрі беттемеу үшін терісін сүйегіне осып тіліп жіберуге әмір беремін... Сол жаққа баратын біреуді табындар!

– Менің әміршім, – қосылды Саткын, – маған баруға рұқсат беріңізші. Мен бәрібір ана жаққа баратынымын. Мен Жылдызды білемін, сөйлесейін онымен. Оны жазаласаңыз, оның айтқаны тек одан әрі адуын болып кетеді. Ал мен оған сіздің ойыңызды аман-есен жеткіземін, ол сіз туралы өз пікірін өзгертеді де сізге құрметпен қара бастайды. Ал кейін адамдар басқа-рушымыз қандай ақкөңіл деп айта бастайды. Уәде беремін.

Қатты сөздер, бірақ өз мақсатына жеткен. Манап елшісіне ұзақ қарады да Саткын іштей жымыды. Ақымақ. Қамыс сабағы тәрізді – жел соққан жаққа ол да қисаяды. Ал желі оған ол, Саткын. Неге, о шіркін, билік бұл ақылы қысқа адамға тиді? Ол текті болғаннан, абыройдан емес. Бұл әділетті ме?

– Жарайды, бара ғой, – ақыры келісті манап. – Бірақ абайландар екеулерің – андан шекесіне тиеді, бір күні тілейтінін алады.

– Рақмет, мырза.

Саткын бас ұрып үндемей қалды.

– Каракчы ше? – сұрады манап саудагерге қарап. – Ол туралы хабар естіле ме?

– Естіледі, әмірші, – иығы босап деді көпес, әңгіменің өзгертуіне қуанып. – Шапқындарды жолғастырады. Өзім көрген жоқпын, бірақ жол-жөнекей туткундардың керуенін кездестім. Жабырқаңқы, қалжыраған бара жатыр. Айтты – Каракчы, анау сұм. Құйындай соқты, тауарды алды да зымырап шауып кетті. Бірақ бір жігіт оны атып түсірді сияқты деді. Анау бәрібір қашып кетті, бірақ, мүмкін, бір жерде өліп кетеді.

– Иә... – иегін уқалап, создырып айтты манап. – Біздікілерді тиіспейді әлі, бұған да рақмет. Ал далада қарақшылар көп болды, барлығы да өлген. Бұны да ұстап алады.

Ұстап алады, іштей келісті Саткын. Бірақ оның алдында қанша адамның қаза таба алатынын ешкім білмейді, манап та бұны айта алмайды.

Әрі қарай әңгімені тындаған жоқ. Байқаусыз киіз үйден шықты да жолға даярлануға бастады. Көп даярлануға керек жоқ – ат үстіндегі ерді тартып байла да шабып жүр. Андам бұл жолы қайда шауып кетті екен?

Жұлдыз, керіліп, айнала қарады. Күз шықты, ерте салқын көптеген ат өтулерге көсілген сахараны жүгіріп өтті. Алыс емес таулар мұнарланып тұр. Бүркіт атты торы биенің күшті бұлшықеттері Куэ өзендегі толқындар тәрізді қозғалады. Бекер шеттен келгендер даланы біркелкі деп атайды. Дегенмен, ешқашан жазирада еркін жүгірмеген, тұяқ астында құмдың қытырын естімеген, адал аттың жалына бетін тығып қоймаған, мұзды көлдерге сүңгімеген, шексіз сахараның, үздіксіз желдің, биік аспанның бостандығын танып білмеген, қайдан білер олар? Бөтен кісіге мұндағы аумақтары күңгірт болып көрінсе, жергілікті адамға оның түстері жарығырақ бола алмайды. Олар жат адамдардың көзінде өз "жабайы еркіндігін" тым жоғары бағалайтын варварлар сол себептен болып кеткен жоқ па?

Ол таулардан теріс айналып кетті да түн жарымы, Отан қарай қарады. Таулықтар ауылы оған ана жерде қалғанын бере алмады. Және әрине, Жұлдызға таулы жері мен оның туған

даласы айырмасыз әбден болған жоқ. Мұнда барлығы басқаша. Аспан да, шырақтары да, өзендер мен көлдер де. Жақын арада таулықтар көше бастайды, көш тағы жоғарырақ тауларға көтеріледі. Жұлдыз да олардың соңынан... Қанша жыл бойы оның ішінде бірдеме Отанға, шөпке аунауға, таныс ауамен дем тартуға, қолдарын екі жаққа жазып жіберіп, бетінде қатты, бірақ өз, туған желін сезуге, атпен шауып өтуге ұмтылады. Ол қыйқулап, шоқыраққа жөнелмеу үшін өзінді әрең тоқтататын болды. Онсыз да тым алыс жүгіріп кетті.

Кенет сілкініп, Жұлдыз иығына ілінген садақтай күжіреді. Алыста оның алдағы олжасы көрінді. Жұлдыз ақырын тілімен шертті де тізесімен қозғап жіберді. Жылқы басын сілкіп, күн шығатын жаққа бұрылды. Ат тұяғы тарсылды да асқан жануар, шанды бұрқылдатып, жылдамдана бастады. Жақындап барып, Жұлдыз жебені адырнасына басты да аң аулауға әзірленді.

Жұлдыз, Бүркіттің мойнына бүгіліп, құмдан ештеңені көре алмай, бар екпінімен шауып өтетін болды. Дәл жылқының алдында кісінің көмескі келбеті көрінген кезде, Жұлдыз кенет шалқайып, артындағы олжасын мен басындағы тымақты жайлап ұстап, айқайлап жіберді:

– Тұр!..

Бүркіт кілт тоқтап артқы аяқтан тік тұрды. Аттың долығын басып, Жұлдыз қатты жүріп бара жатқан жылқының алдында шыға келген ақымаққа ашумен қарады. Шандан түкірінетін оның анда Саткын екенін көріп, Жұлдыз аң-таң болды.

Ол тымағын лақтырып, қуаныштан ауратын аяғына басқан кезде тіпті тыржитпай, жерге секіріп түсті.

– Сәлем, анда. Жолыма неге шыға кеттің?

Саткын мәз майрам болып күлді да жақынырақ келді.

– Сен басып кете аласын деп қалай білер едім?

Достар күле бастады да киіздей жомарттанып жайылған жерге отырды.

– Далада жалғыз не істеп жүрсің? – сұрады Жылдыз.

– Енді жалғыз емеспін ғой.

Жылдыз шат басын шайқап, пышақты алды – оның жебелері бітіре бастады, тағы сүргілеп алуға керек болды.

– Манаптың тапсырмасын орындадың ба, ұлы елшіміз?

– Орындадым, – азғана маңғазданып деді Саткын. – Қайтып оралайын да сенмен бірге аң аулауға барамыз деп ойлады, ал сен жоқ екенсің.

Ол ысқырып қалды да бір жерге қолын сермеді.

– Толкун үйде жалғыз зарығып отыр.

– Ә, Толқын ма... – ақырын, зауықсыз сияқты сіңліннің атын өз, дала үлгісімен айтты Жылдыз. Олар өмір бойы солай араласты – әркім өз мәнерімен. – Жарайды, енді, өз назын орындап кеткен жоқпын ғой. Сен бұл жерге не үшін сап ете түстің, анда?

– Сені табу үшін.

– Неге? – Жылдыз ажарын бұзып көрсетті.

– Манап ашуланды. Саған, анда.

– “Манап ашуланды”, – деді түкіріп да тізесінен жоңқаны қағып түсіріп Жылдыз. – Анау жыңдының не істейтіні маған бәрібір, басында тұрса да.

Анданың қарапайым, дөкірлеу, қою қасты бетінде қасарушылықты танып қалып, Саткын еріксіз күлімсіреді.

– Оған сен оны ұрсап тұрсың да әдепсіз сөздерімен атайсың деп өсек жетті. Ақырын болшы, анда, абайлық әлі ешкімді құртып кеткен жоқ. Бейтаныс адамдарға бұны не үшін айта-сың?

– Мүмкін, қатты сөз жылт етіп кетті. – Ол бұлшыкетті иығын көтерді. – Керек болса – мен бұны оның бетіне де айта салам.

– Ол енді арқан мен қамшымен қорқытып тұр, – ескертті Саткын. – Есіркедім, өсірдім, туған баламдай сақтадым деп айтады...

– Өсірді? – ысқырынып деді Жылдыз, ашудан әлі дайын емес жебені жерге қадап. – Бала жастан мені ешкім сақтаған жоқ. Туған баладай... Оның балаларын күндемеймін ғой.

– Бұны маған не үшін айтып тұрсың? Мен білмегендей, – оның өзін-өзі іркіп, қолдағы сүйектерін сынып тұрғанына қарап, жұбатып деді Саткын.

Жылдыз, жебені алып, оның сынып қалғанын көрді де ызаланғаннан лақтырып тастады.

– Жарайды, тілімді тартайын. Қарғыс соққырсың анау сатарман, енді ешкімге жолды көрсетпеймін!..

Оның ұрсып жүргеніне қарап, Саткын шыдай алмады, қарқылдап күле бастады.

– Бірақ келгеніне, айтқанына рақмет, анда. Қарыздар болмаймын.

Жылдыз түрегеліп, садақты алды. Тек қана қазір Саткын оның ақсап жүргенін байқады.

– Аяғымен не болды? – Томсырайды.

– Жылқы қатты жүріп бара жатқанда секіріп түстім, ештеңе етпейді. – Құтылып деді анда.

Саткын, ойланып қалып, төмен қарады.

– Мен тек қана сол үшін келген жоқпын, анда. Әңгіме мынада, – сәл үндемей отырып, деді ол. – Тағы бір нәрсе бар. Манап туткундармен соғысқа дайындалады.

Жексұрын тайпаның атын естіп, Жылдыз кенет басын көтерді.

– Олардың қанша жауынгерлері бар, қай жерде олардың кем екенін, соққы берудің қайда жақсырақ болатынын табу керек.

– Менің қандай қатысым бар? Мен жауынгер емеспін, манапқа қызмет етпеймін.

– Мұнда жауынгерлер емес, барлаушылар керек. Сен олар арасында өмір сүрдің, анда, сеннен басқа кім біле алады?

– Әйелдерді соғысқа жіберетін манаптың қал-жағдайы жаман ғой, – кекетіп деді Жылдыз. – Мен олардың арасында ұзақ уақыт емес да баяғыда өмір тұрдым. Мен ешқайда бармаймын, анда, әміріңе солай айтып бер.

Ол жанжалсыз жайылып жүретін жылқына жақындап келді.

– Бізге оныншы бөлігі қалады. Ал туткундардың қандай бай екенін сен өзін білесің.

Жылдыз тыңдап тұрып қалды.

– Сен түгел айтпайсың, анда.

– Бас тартай алмайсың. Қабыл алмасаң – өлім. Сондықтан, бір жағынан – алтын таулар, ал басқа ше – ажал. Таңда.

Саткын оның оған арқасымен бұрылып, жұдырықтарын түйіп жазғанын көрді.

– Мен Толқынды соншама ұзақ уақытқа қалдыра алмаймын.

Ол Жылдыздың жай ғана сылтауды іздейтінін түсінді.

– Біз Толқунды күнде қалдырап кетеміз. Ол әлдеқашан кішкентай қыз емес, біз оған көп нәрсе қалдырдық, менің ата-анам онымен. Тағы да сен бір нәрсені ұмытып кетесің. Кек ше, анда? Мүмкін, манап шынында да жынды, бірақ ол сенің оларға барлықтарынан да қаттырақ кегін іште сақтатынды әйтсе де түсінеді. Сен басыңды тартайсың деп ойласам, мен келмер едім. Шеш.

Жылдыз, ойланып қалып, басын төмен салбыратты. Бұрылды. Саткын оның жауабын сабырлы күтіп отырды. Кенет олар қашан солай өсіп кетуге үлгерді деп жабырқаумен ойлады. Олардың бірінші кездесуінен, анау күннен, өзеннің қасында, анда күшті өсіп кеткен. Сорайып кетті, күшейді, әдеміленді, мүсіні бар енді. Ал мынау көзіндегі ашу көрнеген оты әлі өшіп қалмады.

– Жарайды, мен барамын. Қашан жолға шығамыз?

– Ертең.

Анда еріндерін қымқырды да Саткын сиңдин туралы ойлап тұрғанын түсінді.

Кенет Жылдыз, айнала қарап, қарқылдады.

– Сен немене, жаяу келдің бе? Жылқың қайда?

Саткынның беті қызарып кетті.

– Ол мені шешіп тастады. Қалай ораламын, білмейін.

Анда, арақашықтықты көзімен өлшеп, аил қарай қарады.

– Менің жылқымды ал. Сен алда жүресің, мен сенің соңынан. Қазір, күнде, ауылда көзге түсуім келмейді...

Саткын оның көзқарасын байқап келді де ешнәрсені сұраған жоқ.

Жылдыз жылқысына жақындады да оның терлеген мойнын еркелетіп сипады.

– Келген соң, менің Бүркітімді жіберуге ұмытпа, ол еріксіздікті шыдай алмайды, – қосып деді Жылдыз.

– Иә, мен жіберсем ол қашып кетеді ғой.

– Қашпайды.

Оның дыбыста сенімді сезіп, ол сұрастыра бастаған жоқ.

– Әлі ерсіз атпен салт жүресің бе? – жылқына тәнті болып қарап қысқа күлкімен деді Саткын. – Бұрыс көшпендісің, анда. Біз туралы ерде туады деп айтады ғой.

– Айтады, – мақтанышсыз емес келісті Жылдыз. – Бірақ жылқы ерде туған жоқ қой. Келгенде, анда, Толқынға мен кеште ораламын деп айт.

– Айтамын.

Саткын жылқының үстіне мінді. Жылдыз күле бастады.

– Құлап қалып жүрме!

– Тырысамын, – күлді Саткын да, жылқыны тізесімен бұрылып, аил жаққа кетті.

Тарау II

Толқын қалың, қара шашын саусақтардан өткізіп, оған өз атын берген шайқалып жүретін толқындағы кескінге қарады. “Ауылға бізді өзен алып шығарды. Толқындар шулады, сондықтан мен сені Толқын деп те атадым” – жай жауап берді Жұлдыз ана кезде.

Су оның ашық тобықтарын, жағымды суытып, жайлап орап алды. Қыздардың арасында сөйтіп, күннің ортасында, барлық ауыл көре алатын кезде тұруға ешкімге рұқсат бермер еді. Ал оған ешкім әмір ете алмайды. “Бақыттысың ғой” – бір жолы, оған қызғанышпен қарап, күрсініп деді Алтынай. – “Саған күйеуін ешкім іздеп жүрмейді, өмірің сенің орнына ешкім шешпейді”. “Жетім болуға бақыттымын ба?” – тіке сұрады Толқын. Мүлде ұялмай, Алтынай “Сен еркінсің! Өз бақытыңды бағаламайсың ғой” – деп, бұрымшаны бұлғады да қайтты. Оның сөзі рас екен. Толқынның еркіндігі сондай, өзен тасқыны да онымен жараса алмайды. Бірақ бұдан жалғыз өмір сүруге еш жеңілдік емес.

Толқын аяғын көтерді де кескінде шымырлаған діріл болып қалды. Кенет біреудің қолдары оны, қозғалуға мүмкіндік бермей, ұстап алды.

– Ұсталдың! Қашпайсың!

Қорқыныш жүректі қимылдатпай қойды. Толқын қымқырушының аяғын қатты басып кетті де, бұлт етіп бұрылып, оны суға лақтырды. Толқын әлден қашып кетейін деп кенет судан сүңгіп шыққан бетін танып қалды.

– Ой, Азат, кешір!

Толқын ескі досына ұмтылып, тұруға көмектесті.

– Танымай қалдым сені, қорқап кеттім... Алайда өзін кінәлісің, қорқытпау керек еді! – артқа итеріп, кештеу ашуланып кетті қыз.

Абыржып кеткен жігіт бүркінді көтеріп қайта суға құлап түсті. Толқын еріксіз күлімсіреді де қолын созды.

– Тоңасың қазір, кеттік, кеуіп бітесің.

Әбден су бірақ разы болатын Азат ақыры түрегелді.

– Сәлем, Толқун! Мен...

Қолмен шашты сипап өтіп, ол тымағының жоғалып кеткенін түсінді.

– Ә-әй, тоқтай тұр!

Жігіт баяу жүзіп кететін тымақтың соңынан епсіз шалпылдатты. Толқын төбеге оңай жүгіріп шықты да тымақты бұтақпен іліп алды.

– Біз оны да кептіреміз, – тымақты Азатқа бере салып, сеніммен деді Толқын.

Суда тұрып, оған төменнен жоғары қарай қарап, жігіт аузын ашып таңғалды бірақ ештеңе айтқан жоқ. Толқын, күліп, тымақты оның басына баса киді де өзімен ымдап шақырды. Құрлыққа өрмелеп шығып, Азат оның артынан ерейін дегенде айқай естілді:

– Толқун-ун!

Толқын кенет жүгіріп, Азатқа айтты:

– Ғафу ет...

Жетіп келіп, Толқын жылқыдан секіріп түсетін ағасын көрді. Екпінмен құшағына енді, ағаның тарамыс қолдары оны емірене бауырына басты.

– Кетесің деп неге айтқан жоқсың? – Аға оны жерге тұрғызған кезде ренішпен сияқты сұрады Толқын.

– Енді аз уақытқа кеттім ғой, – оның қара шашын маңдайынан алып, ақталып сөйледі Сатқын. – Сен неге жалаң аяқпен жүрсің, суық тигізіп аласың ғой! Саған суық тигізсем, Жылдыз басымды жұлып алады. Үйге баршы.

– Жарайды, – зауықсыз келісті Толқын.

Торы түсті жылқыны жібере салып, Сатқын тілмен сырт еткізді.

– Қарындашым қандай сұлу екен!

Толқын оған иығынан қылымса қарады да аяқты шапшаңырақ басты. Саткын оны қуып, ақырын айтты:

– Эжең менің соңымнан келе жатыр. Кеште күт.

Толқын тұра қалды. Әпке... Бұл сөз киіз үйдің суық бос қалуы сияқты сезіледі. “Әпкең қайда, Толқун?” – деп сұрады Жұлдыздың атың айтуға жек көретін көршілер. “Кетті.” – “Қайда? Қашан келеді?” – “Білмеймін...” Әпкесі көретін кезде Толқынды тиіскен өз ісіп кеткен көзімен және жараланған ерінмен Бузык та, манаптың інісі, есіне түсті. Адамдар олар туралы арттырақ сөйлеуге бастады да Толқын біріншіден Жұлдызға ренжіп қалды. Тек жылдар өткен соң ол әпкенің сөйтіп оны көрінбейтін, қорғайтын бір күмбезімен бүркеді сияқты екенін түсінді. Ал бірнеше жыл бұрын Саткынның ата-анасына, Толқынды айттырайын деп бір бөтен бай келді. Әпке қалай ашуланып кетті... Толқын керегесіне жабысып, Жұлдыздың, сыйлықтарын ізінше лақтырып, қонақтарды қуып шығарғанына қараушы болды. Жақын уақытта олар жеке тұруға бастады да бұдан еш күйеулерін қарсы алған жоқ. Ал оның әпкесінің аспаннан да, таулықтардан да, ақсақалдардан да, манаптан да қорқамайтынын біліп, оны ұрлауға кімнің батылы бола алар еді?

Толқын киіз үйдің пердесін көтерді, қараңғыдан оған жабыңқы тыныштығы жетті. Күрсінді. Саткын кетті. Қайда – кім біледі? Мүмкін, келмеген де. Өсті, енді маңызды жұмысты жасайды. Жан-жаққа бауыры қарындас пен андамен бірге бытырап кетті. Жолай әлі ақ оюлы киізге, ошаққа, сандыққа, азық қорысына енжар көзді тастап, Толқын табалдырықты атады. Бай өмір сүреді ғой. Әне, өз үйі, сауын биелер бар, ал өзі жас әлі, бойдақ. Бұл оның жетістігі емес, әрине. Барлығын аға мен әпке тауып алды. Саткын байлықты соғыста тапқан, ал Жұлдыз қылышты алған жоқ. Әпке, барлықтарынан бөлініп, тек қана тамақ үшін аң аулауға тастады. Етпен де, терістермен де оралуға бастады. Сосын, өз жылқы мен арбамен бірге киіз үйді әкеліп берді. Кейін кейде сіңліне әшекейлерді сыйға тартай бастады. Өтіп келе жатқан көпістерден ақбөкеннің мүйіздеріне айырбастады деп айтты. Толқын сұра алады, бірақ Жұлдызбен бірге өткен жылдар ештеңені сұрамауға үйретті. Ол, әрине, жауап береді, бірақ егжей-текжейін айтуға кіріспейді. Жалпы айтқанда, Жұлдыз оған ана орнына шеше болмаған, тырысқан да жоқ. Мүмкін, бекер екенін білді де еркелетпеген. Толқын кейде әпкесіне ренжіген болды, бірақ оның барлығысы Жұлдыздың арқасында болуын ешқашан ұмытқан жоқ. Саткын-аға дәл солай оны өсірген, бірақ ана күні, әу баста, тұтқыннан оны көтеріп шығарған Жұлдыз екен. Ағаның ата-анасы баспаланатты, тамақтандырды, бірақ бұралқы қыздармен ешқашан жақындасқан жоқ. Оларды аспан қаһарыннан қорқап қондырды сияқты. Алайда, Толқын оларға риза болды – қуып шығаруға да мүмкіндік болды. Кейде Толқын оларды аяған да. Ал Жұлдыз... Әпкесінің кімді жақсы көретінін айтуға қиын. Қошамет көрсеткеннен жиірек ол жиіркенішті жымыды. Жармаға әдеттенгені сондай, өздері оның астына өтіне бастаған өгіздер – бұны Толқын әпкенің көздерінде көріп жүрді. Мүмкін, олардың мұнда жат болғанын сезіп, мүмкін, өз арын жұбату үшін, Жұлдыз олардан мүмкіншілігінше қарай тез ажырап кетті. Әбден кішкентай қыз, ол өз қолымен азықты табу, ешкімге тәуелді болмау, өзімен өзі болу үшін тұзақтарды құруға мен ау салуға үйренді. Әпке пана үшін дәлме-дәл төлеген күні еске түсті. Жұлдыз әдеттегідей бір иығында тұтас етті, екіншіде қапты ұстап аң аулаудан оралды. Етті ошақтың қасында қалдырып, қожалар алдында тұра қалды да қапты берді. Қап Жұлдыздың бұрын әперген заттардан кішірек болды, бірақ оның ішіндегісі анағұрлым қымбаттырақ. Ашып оны, Саткынның ата-анасы бұның рас болғанына сенді. Ол қымбат, салтанатты, жылтырақ доха болды. “Бұл сіздердің бізге барлық істегеніне үшін” – құдалықпен байланысты еш жанжал болмағандай. Бұдан басқа еш сөз айтпай, әпке, пердесін тиіп кетпеу үшін басын иіп, киіз үйден шықты. Бұл өкіл қыздың таза жүректен берілген сыйлығына ұқсай алса да, шынында, барлықтары түсінетіндей, бұл ақы болды. Жуықта Жұлдыз өз үйін тұрғызып, әбден кіріп шығуға тастады. Осылай барлығына жақсырақ болды сияқты.

Бұл әлгіде болды. Толқын олардың бірінші аң аулау күндерді көмескі есте сақтады. Онда Жұлдыз, әрине, жалғыз барған жоқ. Кішкентай әлі сіңліден пайда болған жоқ болды, ал Сатқын онымен бірге еңбекті де, табысты да адал бөлді. Толқынды балық сүйреп әкеткен тоғаннан бауырымен бірге суырып тұрған Жұлдыздың күлкісі еске түсті.

Ал сосын Сатқын манаптың тапсырмаларын орындауға кете, Толқын жиірек киіз үйде қала, ал Жұлдыз еркіндікті сезген баулаудағы ит тәрізді далада күн мен түн көрінбей кете бастады. Бала шағында оны мазақтап “Кезбе Жұлдыз, немесе Жылдыз” деп ататын болды, ал сосын Кезбе Жұлдыз Селсаяк боп өсті. Енді ол туралы әжуамен емес, ұғылмайтын, қорқынышпен тығыз байланысты ғадауатпен айтады. Бұл байлықтарды қайдан алады екен? Бұл бұралқы қаңғыбастың қал-жағдайы тым жақсы болып қалды.

Толқын суланып қалған киімді ауыстырып, етікті суық боп кеткен аяққа тартып киді де білектей бұрым өріп қойды. Кеш әлі алыста, ағасын іздеп табу керек. Ол әлгіде сыйлаған алқасы мойнына сұранып тұр. Мүмкін, жол-жөнекей Азатты кездесемін... Толқын өзінді қайырып тастады. Көршілердің қайта күндеуін тілемейді. Онсыз да Жұлдыздың даңқысы сіңліне жұқты, оларды одан да қаттырақ мазақтауға керек емес.

Баяғыда күн көкжиектен асты, ал Толқын әлі де жоқ. Ол қайда? Күтуден, бірақ көбінесе тығылуның қажеттігінен Жұлдыздың зығырданы қайнып кетті. Және – кімнен? Ол тістене түкірді. Қайда жүр сіңлісі?

Әне Толқынның теректей сымбатты тұлғасы көрінді. Өзімен өзі теңселіп, ән салып, тіпті билеп жүр. Не болды оған, бөгелек тиді ме? Жоға, ол қашанда сондай болған. Бейқам, жазғытұрғы самал тәрізді жеңіл. Жақсы. Жұлдыз ол баланы дәл өзі сияқты болып өсіретінен қорқып жүрді.

Киіз үйдің арқасында жасырынып қалған Жұлдыз кенет қолың созды да сіңлінің аузына қақпақ болды. Толқын абайсызда селк ете түсті де, әпкесін тез танып, еппен сытылып шықты да оның алдында тұра қалды.

– Қайда жүрсің? – күңкілдеп деді Жұлдыз.

– Енді дәл сен шақырған кезде жүгіріп келуге міндеттімін бе? Менің, былайша айтқанда, өз істерім де бар, – іскерше бүйірін таянып деді Толқын. Жұлдыз ашулана алмады. Тек тыя алмай, бетінде күлкі пайда болды. Оны байқап, Толқын да күлімсіреп, мақтаншақтықпен иегін көтерді.

– Әй, сен!.. – Жұлдыз сіңлінді басынан сипады.

Толқын басын шайқап, жалт қарады.

– Тиіспе таза шашымды өз кір қолмен!

Сіңлінің қалжындағанын түсініп, Жұлдыз көзін алартты.

– Салт барғың келе ме?

– Келеді! – Толқын қағынып, сапта тұратын жауынгер тәрізді тік тұрды.

– Кеттік ендеше, Бүркіт ана жерде бағылып жүр.

Жұлдыз, ауылды әйтеуір тастап кеткеніне қуанып та сіңліне әдейі бұрылмай, сеніммен далаға беттеді. Толқын сәл тұрып, оның соңынан асықпай ерді. Олар соңғы киіз үйге соқпай өткенде, біреудің иті оларға тісті ақситты. Толқын селк ете түсті, бірақ әпкесі көңіл бөлген жоқ.

Жұлдыз далаға тіке қарады да, аузына екі саусағын салып, ысқырып жіберді. Бір жерден кісінеуі мен тұяқтың жеңіл дүбірі естілді. Именген қыз тәрізді бұлтпен қапсырыңқы аймен сәл жарықтандырылған қараңғыдан торы түсті бие шыға келді. Бүркіт басын шат сілкіді, Жұлдыз ұзын қара жалды еркелетіп сабалақтандырды.

– Сен соңғы рет қашан атпен салт жүрдің? – Жұлдыз жақынырақ келген Толқынның келбетін көз қиығымен байқады.

– Сатқын-аға жорықтың алдында берген соң жүрген жоқпын. – Сіңлі кішкентай қолын Бүркіттің мұрнына қойды. Жылқы басын қозғалып, Толқынды иіскеп алды. Ол мырс етті.

– Оның әкесінен жылқыны алған жоқсың ба?

Толқын теріс басын шайқады.

– Неге?

Толқын жүдеу иықтарын көтерді. Жұлдыз жабырқай күлімсіреді. Дегенмен ол Толқынды дәл өзіндей емес болса, оған қатты ұқсап болып өсірді.

– Сен олардан барлығын ала аласың деп айттым ғой саған. Доханы не үшін бере салдым?

– Сен олардан ештеңе алмайсың, – өз дегенінде қасарып тұрды Толқын.

– Енді маған олардан ештеңе керек жоқ қой. Мен бойжеткенмін, өзімді қорғай, не керек болса таба аламын.

– Мен де.

– Ер жетуге әрқашан үлгере аласың, сондықтан асықпа – аяйсың. Ал енді мін, жүріп қайтуға келесе.

Толқын даярлықпен қарғып, Бүркіттің арқасына денесімен жатты. Жұлдыз оның аяқта-рынан демеп, мінуге көмектесті. Сіңлі бұрымды иықтан асып алды да, әпкесіне жоғарыдан төмен қарап, маңғзданып күлімсіреді. Жұлдыз еріксіз қайран қалды. Ару, ол секілді емес. Себебі түсінікті, әкесі басқа ғой. Қалың, қара шашы тізесіне жетіп тұр, жұмыс пен күннің шыжыған сәулелері тиген жоқ қараторы тері. Үлкен қара көздері, жоғары қарай қайқы кір-піктері, сүйір қастары, таңқы мұрын, томпақ еріндері бірдеңе назды, мейірімді, күлімсіреген сияқты сезінді. Өзі жебедей жіңішке, иілгіш. Жас анаға өте ұқсайды. Сіңліне қарап, Жұл-дыз жиі ұмытшақ болып кетеді. Балалық кезінде иінде бетін тығып, анашымның қымбатты иісін сезіп, жұмсақ шашын саусағына орап олардың бұйраланып қалғанына қарағысы келеді. Бірақ сосын жүз келбетінде бірдеңе жат байқалып, бойлы, ауыр, қызыл бетті ер адам көріне бастайды. Ішінде бәрі бүрісті де Жұлдыз, өзінді ұрсып, еріксіз көзін тайдырады.

Толқын жылқыны бүйіріне өкшесімен сәл итерді. Бүркіт адуынды жүгіре жөнелді. Жел қыздың бұрымдармен ойнап жүрді. Қуаныштан құйрығын аздап көтере салып, мойнында жаңа адамның ерке қолын сезіп, жылқы шабысын қайта-қайта жеделдетті. Желпілдек жал сіңліннің бетін жаба салды, бірақ Жұлдыз бәрінің жақсы екенін сезіп тұрды. Айналып жүріп, қарқы-нын кеміп кетпей, пысқырып та шанды көтеріп, Бүркіт пен салт атты оның қасында тоқталып қалды. Желден қызарып кеткен сіңлі күлімсіреді.

– Қалай?

– Күшті ғой! – Толқын жылқыны Жұлдыздың қасында жүруге жіберді.

– Енді түсінесің бе? Бұл... еркі бұл жерден басқа ешқайда жоқ. – Көзін жұмып, Жұл-дыз аз уақытқа Толқын туралы ұмытып кетті. – Мен бұны мені жек көретін ауылдағы өмірге айырбаса алмаймын. Түсінесің бе? – сіңлінің көзіне өтінішпен қарап, қайта сұрады Жұлдыз.

– Мен бұны әрқашан түсінетін болдым. Бір де айтқан сөзім бар ма?

Толқынның бетінен көңілді сәулесі ғайып болды, ол ойға шомып көзін сығырайтты. Дегені рас, айтқан жоқ. Мүмкін, Толқын болмаса Жұлдыз ауылды баяғыда тастап кетер еді екендігін түсінеді. Оның әпкесі ұялды. Жұлдыз Толқынның қиналып жалтақтағанын байқады.

– Бізден басқа мұнда ешкім жоқ екені есінде ме?

– Иә...

Сіңлі зауықсыз көзін Бүркіттің шоқтығына түсірді.

– Мен саған бұны айтқан болғанмын, және тағы да қайталамын – мен анау түнде ешкімді көрген жоқпын. Сен елестеттің.

– Мүмкін солай.

Жұлдыз сіңліннің қорқынышын жоя алмайтынын түсінді. Бірнеше жыл бұрын Толқын оның бір аруақ туралы еске түсіреуінен азапталғанын мойындады. Әлі бөпе кезіндегі тұтқын-дар қаласынан қашуынан қалған жалғыз есінде сақтағаны. Бірақ Жұлдыз ана күні ешкімді көрген жоқ деп ант бере алады. Шынында айтқанда, аруақтар туралы ойлаған да жоқ. Бір кез-дессе де, тұтқындардың жауынгері емес болса бәрі жақсы. Бұл қорқыныш болмаса, Жұлдыз таулықтардан баяғыда көшіп, жеке тұрар еді.

- Толқын, біз Сатқын екеуіміз кетеміз.
- Немене? – Толқын жылқыны баяулаттып, әпкеңе тесіле қарады.
- Таңда біз кетеміз.
- Жана ғана оралдыңдар ғой!
- Жедел жұмыс туды, бару керек. Әй, ол мен үшін емес қой!

Толқын, не айтқанын таба алмай, ренжіп ернін емерді да бұртия қалды. Жұлдыз еріксіз күлімсіреді. Дәл кішкентай кезіндей.

- Алғашқы қар түскен кезде ораламыз. Уәде беремін.

Толқын үндемей отыр.

– Мен саған әп-әдемі сырғалар әкеп беремін. Тілейсің бе? – Толқынды оған бұрылған арқасына нұқып, бітістіріп сұрады Жұлдыз.

- Олар маған керек жоқ.
- Қалай керек жоқ?! – Жұлдыз қолын соқты. – Азат Сырға салуда саған не кигіздіреді?
- Қалай... Сен мұны қайдан алдың? – Сінлі Жұлдызды итеріп жіберді. – Ол маған бие

басына мүйіздей керек.

Толқын күлкіні тыю үшін теріс бұрылды. Бір рет балалықта Жұлдыз сінліне ол оның өтірік айтқанын қалай түсінеді деп “ұлы сырын” ашты – Толқын күлкісіз жалған сөйлей алмайды. Бұдан сінлі әпкесінен өз шексіз оңбағандықтарды бүркемелеп, әрдайым бетін тығатын болды.

- Абайла.
- Неге? Сен бір уақыттары ғашық болдың ба, Жұлдыз?
- Болдым. Жақсы жігіт болды. Түс біткен кезде оның жоғалып кеткені қынжыларлық.
- Түу, Жұлдыз, қалжыңсыз сұрап отырмын ғой.
- Күлетін кім? Керісінше. Толқын, не дейтінімді тыңдашы. Сен ата-анашымыз туралы жиі сұра бердің, бірақ мен саған жауап берген жоқпын. Олай болса, қазір айтамын. Әкем келген кезден бұрын, анашымыз тіректер арасында туып өсті. Мен туғаннан соң, ол басқа әйелдерін алды да жақын арада анашымыз туралы ұмытып кетті. Сосын далабөрілерге тұтқындар шабуыл жасады. Анашымыздың ері бізді қорғауға шыққан жоқ... Анашымыз тұтқынға түсті. Оны сенің әкесіне олжа ретінде берді.

Толқын үндемей отырды. Жұлдыз оймен өзінді ұрсады. Өзінің ішінде соншалық жыл бойы өсетін ғадауат дәнін сінліне не үшін таратты?

– Ол далабөріні сүйген ме білмеймін. Ол оны сүйетін болды ма білмеймін. Бірақ солай бола береді, анашымыз жалғыз-ақ болған жоқ. Ол сені өз үйіне шақырған кезде сенің отбасында солай болмағанына көзін толық жетсің.

- Мүмкін, ол мүлдем шақырмайды. – Толқын иығын жұлды.
- Көреміз.

Оралған кезде, жеті қараңғы түн болды. Бүркіт далаға шауып кетті, ал Толқын мен Жұлдыз екеулері түннің қалғанына ұйықтауға жатып қалды. Толқын балаша әпкеңе жабысты. Сатқын келген жоқ.

Тарау III

Атқа мініп, Саткын жылтыр бүйірін өкшесімен итерді. Сапардың алдында ата-анасына соға кеткен жоқ. Әр күннен Саткынға олармен сөйлесуге көптен-көп қиын болып тұр. Жай, әрқашан кедей болып олар оның басқалардан жоғарылауға ұмтылысын түсінбейді. Өз әңгімелерімен папа энемен бірге оны артқа тартып жүрді. Ал өткен өмір артта, тек көмескі есті қалдыратын, өткенді әбден алып кететін желді күтуде қалу керек. Өз балалық борышын ол өтеді – кәрілікті қамтамасыз етті.

Жылдызды таң атуда, ол киіз үйден тыныш шыққан кезде кездесті. Далада, тау бөктердің қасында күтеді деп айтты. Жарайды, бола берсін. Саткын анданың, мүмкіндік болса, аилды тастап кетудің ұмтылысын түсінеді, әрине. Жұрт Жылдызды жақсы көрмейді, ол да оларға ұмтылмайды. Қасқыр қоймен бірге дос болмайтындай анда да адамдармен сыйыса алмайды. Ұрыспайды, төбелеспейді (ешқашан дерлік), сондай құрметке төмен түспейді. Тәкаппар, тіпті менменшіл, бірбеткей. Сондайлар кісілерге ұнамайды.

Далаға шықты. Күн жаңа ғана көкжиектен қалқып шықты, алыс емес өзен өз көкшіл суын айдап әкетіп жүр. Жақынырақ келіп, шөпте жататын анданы көрді.

– Қайырлы таң, Жылдыз, – шат айғайлап шақырды.

Күн көзіне жылынған Жылдыз зауықсыз шынтақтап көтеріліңкіреп, бауырына сығырайтып қарады.

– Ұзақ уақыт жүрсің ғой, анда. Немене, Толқынмен бірге жасырын сөз байласып болдындар ма?

– Дәл уақытта келетін көшпендіні тауып көр. Жаяу барасың ба? Әлде құйрығымызды ұстап жүгіресің бе? Олай қайтсең де, қалай да кешігеміз.

– Мүмкін, барамын. Бәрібір сенің салт атты жүруден мен жақсырақ жаяу жүремін, – мысқылдап деді анда, түрегеліп.

Саткын жауап бергенше, ол ащы ысқырып жіберді. Оларға торы бие Бүркүт шауып келді. Адам мен жылқы, қуанып, бір-біріне қарсы келді.

– Сен оны қайдан тауып алдың? – аң-таң сұрады Саткын.

– Айтқан жоқпын ба саған? – оның қарауын түсініп, еске түсірді, создырды: – Ә-ә, шынында... Тауып алдым деп дұрыс айттың, анда. Бүркіт түлкі апанына түсіп, аяғын мерткітіріп алды. Сөйтіп таптым, емдедім. Енді міне, борышты төлеп тасып жүр мені. – Жылдыз балаша шаттықпен жылқы шоқтығын сипады.

– Сен емдей алмайсың, тек жарымжан етесің деп ойладым.

Жылдыз үлкен, аңның сияқты тістерін көрсетіп, ақкөңіл ыржиды. Бала шағында аң аулауда Саткын саусағын зақымдап алды. Қазір есіне түсіру күлкілі екен, ал анау кезде қарауға қорқынышты болды. Толқун көзін алақандармен жабып, қанына қара алмай, теріс қарады. Бейшара аңшының өзі, тасқа отырып та ауру саусағын ілгері көтеріп, өлімін елестеткен болды. Тек Жылдыз ғана сабырлы ерсілі-қарсылы жүріп, саусағын қалай ұстау керек білімді түрмен кеңестерін берген. Ақыр аяғында, шыдай алмады, өзі емдей бастады. Үйге оралудың орнына бірдеме шөптерді жинай, баса бастады... Жалпы айтқанда, кешке саусақ әбден ісіп кетті, ал Саткын бұдан андаға сондай нәрселерді сеніп тапсырған жоқ.

Жылдыз Бүркүттің арқасына зымырап, байтақ даланы оның толық билікті қожасыдай көз салып байқады.

– Есінде ме, анда?.. Барлығы ана күндей.

Саткын үндемей басын изеді, оған жақынырақ келді. Күбө дариясы, аил жақында, жайылымдағы жылқылар кісінеп жүр, көкжиекте таңсәрі көрініп та жарықта ай ақырын сөніп тұр. Ант сөздері қазіргідей құлақта естіліп тұр: “бір жылқыны, бір тағдырды, бір қайғыны, бір жанды бөлуге – ант беремін”. Тек онда көктем болды, бір өзен болса да мекені басқа, жай-

лауда аттар мен биелердің арасында құлыншақтар ойнақ салып жүрген, дала құлпырды. Ал қазір күз – гүлдер нәзік бастарын иді, соңғы жылы күндерден қыстың иісі шығып тұр. Саткын да басқа. Қолда бұрын болмаған күші сезінеді, астында ат пысқыртып, тізгінді жұлып тұр, қылыш белбеуін ауырттады. Тамақ мен ойындардан маңыздылау қам пайда болды, анау бәрі қазіргі күндей қалады деп ойлаған жеңілдік жоқ енді жүректе. Өзгерістің ауруын білеп, оның алдында бой ұсынуы Саткынды анағұрлым кейінірек күтіп тұрды.

Анда да басқа. Саткын бұны есінде сақтау керек. Оның көңілді ашықтыққа, ойламай, жылқыны бергеніне қарамай... Жылдар өтті, оларды қайтара алмайсың. Барлығы кезі жеткенде өзгереді, ең жақын адамдар да ерекшелігі емес. Әсіресе анда сияқты.

Олар үндемей жолға шықты. Кенет анда айғайлап жіберді:

– Құлап түспей, салт жүре аласың ба әлі, көрейік! Шу!

Бүркүт, аяғын шапшынырақ басып, желіске көшті. Саткын атты осып жіберген кезде, бие желістен шоқыраққа салды. О шіркін, сөйтіп, қатты жүріп бара жатқаны қандай күшті! Манаптың елшісі бұны ұмытып кеткен сияқты. Оны жан-жаққа кездіріп жіберсе де, ойлары бәрібір одан да алыста. Ол Жылдызды жетіп ұстаған сияқты кезде анда кенет, мазақтап, қатты-рақ жылдамданды. Ақыры астындағы аты еңтігіп дем ала бастағанда Саткын тізгінді қысқартып ұстады. Чынығы алғыспен тоқтап қалды да, шөпті жұлып, басын төмен салбыратты.

– Анда, тоқта! Болды, сен жеңдің!

Бұл уақыт бойы жүгіретін ат болды, ал Саткын одан ешбір кем емес шаршап кетті. Жымындап, Жылдыз тек қана тізесін мен дауысын қолданып, жылқыны бұрылды да қайтты.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.